

ԱՐՏԱԴԱՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ
ԻՆՔՆԱԴՐՄԵՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Մակարյան Ալվարդ

Հանգուցային բառեր՝ «ես» հայեցակարգ, հետաքրքրությունների ձևավորում, ինքնաիրացում, կրթություն, նպատակ, ինքնավստահություն, դաստիարակություն, պասսիվություն

Դպրոցականը ռումանտիկ է, ցանկանում է որևէ գործունեության մեջ աչքի ընկնել, եթե վերջինս իր համար հետաքրքիր է, ուզում է ներկայացնել իր «ես»-ը: Մակայն ոչ միշտ է, որ կարողանում է լիարժեք ճանաչել իր հնարավորություններն ու ունակությունները, լինել համարձակ՝ հասարակության մեջ իրեն կատարյալ դրսևորելու համար: Ուստի, ինչպես նշել է մեծ մանկավարժ Սուխոմլինսկին. «Չի կարելի փոքրիկ մարդու հոգեկան աշխարհը հանգեցնել միայն ուսման: Եթե մենք ձգտենք այն բանին, որ երեխայի հոգու բոլոր ուժերը կլանվեն դասերով, կյանքը նրա համար կդառնա անտանելի: Նա պետք է լինի ոչ միայն դպրոցական, այլև ամենից առաջ մարդ յուր բազմակողմանի հետաքրքրություններով, պահանջմունքներով, ձգտումներով» [3, 18]: Անշուշտ մեծ է միջոցառումների դերը, որոնք կարող են սեր և ձգտում առաջացնել դեպի ուսումնական գործընթացը: Աշակերտն այդ միջոցառումներից պետք է բավարարված և ինքնագոհ լինի, այն է՝ միջոցառումը պետք է համապատասխանի աշակերտի զգացմունքներին, ապրումներին: Միջոցառումները դառնան դպրոցականի բազմակողմանի զարգացման ու դաստիարակության միջոց, աշակերտը լինի միջոցառման առաջատարն ու պատասխանատուն:

Որպեսզի աշակերտն ապագայում իրեն զգա պետության քաղաքացի, դեռ դպրոցական տարիներից նրա մեջ պետք է ձևավորել ինքնուրույնություն և նախաձեռնելու կարողություն, որոնց կնպաստեն նաև արտադասարանական բազմաբնույթ միջոցառումները: Իսկ վերջիններս կձևավորվեն արտադասարանական միջոցառումների ժամանակ:

Անհրաժեշտ է համապատասխան միջավայր ստեղծել աշակերտների հետաքրքրությունների ձևավորման և ինքնադրսևորման համար: Արտադասարանական միջոցառումները այն կարևոր ազդակներն են, որոնք նպաստում են աշակերտների ազատ, անկաշկանդ կամարտահայտմանը: Ուստի տվյալ առարկան դասավանդող ուսուցչի և դասղեկի նպատակը պետք է լինի նաև արտադասարանական միջոցառումներին աշակերտներին նպատակամղել ստեղծագործական գործունեության: Վերջիններս պետք է նպաստեն աշակերտների ինքնադրսևորմանն ու ինքնաիրացմանը, սոցիումի որդեգրմանը, սոցիումին անդամագրմանը: Աշակերտների համար արտադասարանական միջոցառումները լինելու են ցանկալի և սպասված: Համաձայն ենք մանկավարժ Մ. Մանուկյանի այն դիտարկմանը, որ «Դպրոցը ինչպես հարկն է հոգ չի տանում աշակերտների ապագա քաղաքացիական կերպարի ձևավորման մասին» [2, 25]:

Արտադասարանական միջոցառումների դերը աշակերտների....

Ժամանակակից դպրոցներում գերազնահատվում է ուսումնական գործընթացը՝ ետին պլան մոդելով արտադասարանական միջոցառումները: Ուսումնական գործընթացին զուգահեռ պետք է նաև կազմակերպվեն արտադպրոցական միջոցառումներ՝ բազմաբնույթ ձևերով (ցերեկույթներ, միջդասարանային միջոցառումներ տարբեր առարկաների կամ թեմաների իմացության շուրջ, էքսկուրսիաներ, տիկնիկային թատրոն, այց պատկերասրահ, սպորտ-միջոցառումներ, շաբաթօրյակներ, բեմականացումներ, գրական-ստեղծագործական քննարկումներ):

Սովորաբար տարրական դասարանի աշակերտներուն ուսուցչի կազմած պլանով և ընտրված նյութերով մասնակցում են արտադասարանական միջոցառմանը (սոր տարվա, այբբենարանի հանդեսներ և այլն) մեխանիկորեն վերարտադրելով իրենց հանձնարարված նյութը՝ միապաղաղ ու լարված, միջին և ավագ դասարանի աշակերտները քիչ են մասնակցում միջոցառումներին, որովհետև որպես միջոցառման կազմակերպիչներ և անցկացնողներ անտեսվում է աշակերտների դերը: Հիմնականում առաջնորդվում են ուսուցիչների կամ կազմակերպիչների հանձնարարականներով: Լավագույն դեպքում էքսկուրսիայի անվան ներքո կազմակերպում են ընդամենը խնջույքներ բնության գրկում:

Նման պասիվությունն աշակերտների մեջ մեռցնում է հետաքրքրասիրությունը ցանկացած միջոցառման կազմակերպման ու իրականացման ուղղությամբ:

Տեղին է մեջբերել Լեոնարդո դա Վինչիի խոսքը, թե երկաթը ժանգոտում է իր համար կիրառություն չգտնելով, լճացած ջուրը նեխում կամ ցրտից սառչում, իսկ մարդու միտքը խամրում է՝ կիրառություն չգտնելով: Հետևաբար, ինչպես նշել է Մակարենկոն «Դաստիարակը պետք է ունենա սանի առողջության պատկերը, միշտ իմանա, թե ինչ ուղղությամբ է շարժվում նրա բնավորությունը, ինչ հետաքրքրություններ ու հակումներ, տաղանդներ և ընդունակություններ ունի նա և որն է անհրաժեշտ զարգացնել»[4,118]: Ուստի միջոցառումների ժամանակ պետք է առաջատարները և կազմակերպիչներն՝ աշակերտները լինեն ու պատասխանատու զգան համապատասխան աշխատանքը նպատակամետ, անթերի կատարելու համար:

Ասածիս առհավատյան է XI դասարանի աշակերտ Ա. Բ.-ի հետևյալ միտքը. «Անշուշտ մեծ է ավագ դպրոցում միջոցառումների դերը աշակերտների ինքնուրույնության ձևավորման հարցում: Մասնակցելով միջոցառումներին՝ զարգանում է աշակերտի աշխարհայացքը, բանավոր խոսքը, իսկ ինքնուրույնության ձևավորմանը նպաստում է այն փաստը, որ ավագ դպրոցի աշակերտը ցանկանում է ինքը դառնալ միջոցառման կազմակերպիչ կամ օգնական»:

Մեջբերենք նույն դասարանի աշակերտուհի Մ. Ղ.-ի կարծիքը «Աշակերտների ինքնուրույնության դրսևորման մեջ մեծ նշանակություն ունեն դասերից դուրս կազմակերպվող միջոցառումները: Վերջիններիս թեմաները կարող են

տարբեր լինել, և աշակերտը յուրաքանչյուր միջոցառման ժամանակ անհատապես և յուրովի կարող է ներկայանալ: Այդ ժամանակ ուսուցիչը կարող է նկատել աշակերտի մեջ կազմակերպչական այն հատկանիշներն ու որակները, որոնք դասապրոցեսի ժամանակ չեն բացահայտվում: Նպատակահարմար է, որ միջոցառումների թեմաներն աշակերտները ընտրեն ուսուցիչների հետ փոխհամաձայնեցված, որպեսզի հետաքրքրություն դրսևորեն միջոցառման նկատմամբ»:

Բնականաբար, արտադասարանական բազմաբնույթ միջոցառումները, որոնց նախաձեռնողները և կազմակերպիչները կլինեն աշակերտները, իսկ ուսուցիչները ընդամենը խորհրդատուի կարգավիճակ կստանան և սաների մեջ կձևավորեն ինքնիրացման ու ինքնադրսևորման առավելագույն ջանքեր գործադրելու գործընթաց և պատասխանատվության զգացում: Աշակերտներից յուրաքանչյուրն առավելագույն հնարավորություններով իրեն կդրսևորի, որովհետև պատասխանատու կլինի ամեն մի թերության կամ ոչ լիարժեքության համար, որի արդյունքում կձևավորվի թիմ, որ միահամուռ ուժերով պատասխանատու կլինի ստանձնած, նախաձեռնած միջոցառման համար: Ցավոք սրտի, մեր օրերում ցանկացած միջոցառման նախաձեռնողը, պլանավորողը հիմնականում դասվարը կամ դասղեկն է լինում, կամ էլ որևէ առարկայի ուսուցիչը, կազմակերպչական գծով փոխտնօրենը: Աշակերտները հանդես են գալիս կրավորական կարգավիճակում՝ որպես մեխանիկական կատարողներ՝ ըստ հանձնարարված դերերի: Նման դեպքերում աշակերտները շատ հաճախ հրաժարվում են միջոցառմանը մասնակցել: Մինչդեռ ուսուցիչներն աշակերտների նման վերաբերմունքը մեկնաբանում են սաների պասիվությամբ՝ չխորանալով հարցի ցավոտ ու կարևոր էության մեջ: Ներկայացնողը՝ պատասխանատու անձը, աշակերտը, անտեսված է, չի հարգվել վերջինիս եսը, ցանկությունները: Մինչդեռ աշակերտներին հանձնարարելով որպես միջոցառման կազմակերպման ու իրականացման պատասխանատուներ, նրանց մեջ պետք է բորբոքել հետաքրքրության ու սիրո կրակը միջոցառումը որակյալ ու բովանդակային կազմակերպելու համար: Աշակերտները պասսիվ կարգավիճակից կդառնան ակտիվ նախաձեռնողներ և ամեն մեկը իր հնարավորությունների և ունակությունների սահմաններում կդրսևորի իր անձնային դրական որակները, այն է՝ լիարժեք ինքնիրացում կլինի: Ուսուցիչը հանդես կգա օգնողի, որպես հավասարը հավասարի, այլ ոչ թե թելադրողի ու հրամաններ արձակողի կարգավիճակում: Արդյունքում՝ նախաձեռնողն ու իրականացնողները աշակերտները կլինեն, որն էլ կնպաստի վերջինների մեջ հետաքրքրություն ու սեր ձևավորելուն դեպի միջոցառումը:

Ցանկացած միջոցառում ունի նպատակ, խնդիրներ, ընթացք և ավարտ: Որքանով են այս պահանջները պահպանվում միջոցառման ժամանակ:

Այսպես, որպես պարտադիր արդեն ավանդույթ, տառուսուցումից հետո առաջին դասարանում ուսուցչի կազմած պլանով ու թեմատիկայով անցկաց-

Արտադասարանական միջոցառումների դերը աշակերտների....

վում է «Այբբենարանի հանդես» միջոցառումը, որը գրեթե բոլոր առաջին դասարաններում նույն բովանդակությունն ու կառուցվածքն ունի: Այն է աշակերտներին հանձնարարվում է անցած տառերի շուրջ քառատողեր արտասանել, մեկ-երկու երգ երգել հայրենիքին կամ զինվորին նվիրված, մաթեմատիկական հաշվարկներ կատարել, ոտանավորների միջոցով գովերգել ուսուցչին, մայրիկներին:

Որքանո՞վ է այս միջոցառման թեմատիկան բխում աշակերտների հոգուց, ի՞նչ նպատակներ են իրականացնում նման միջոցառման ժամանակ, ի՞նչ սովորեցին ու ի՞նչ վերհիշեցին աշակերտները՝ ելնելով միջոցառման խորագրից: Հարցերը մնում են անպատասխան: Ցանկացած զարգացած հասարակության պահանջն է ոչ միայն հարուստ գիտելիքներով օժտված սերունդ ունենալ, այլ նաև դաստիարակված: Իսկ ըստ Ա. Մանուկյանի՝ «դաստիարակությունը ամենատարբեր աղբյուրներից մարդուն ուղղված ներգործություններից առաջացրած նրա մտածական և պրակտիկ գործունեության շնորհիվ նրանում կայացող բազմաբնույթ փոփոխությունների գործընթացն է» [1,110]: Իսկ որքանով ենք մենք նպաստում, որ արտադասարանական միջոցառումների միջոցով աշակերտների մտածական և պրակտիկ գործունեությունը զարգանա, եթե վերջինս ընդամենը կատարողի կարգավիճակում է:

Խնդրառարկա հարցի հետ կապված հարցումներ կատարեցինք Վանաձորի թիվ 1, 5, 6 հիմնական և 13 ու ՎՊՀ-ի վարժարանի ավագ դպրոցի թվով 90 աշակերտների հետ: Հարցումների միջոցով փորձում ենք պարզել աշակերտների վերաբերմունքը արտադասարանական միջոցառումների վերաբերյալ, ինչպիսի միջոցառումներ կցանկանային կազմակերպել կամ դիտել, ինչ դեր են կատարում միջոցառումները աշակերտների կյանքում:

Ե՛վ ավագ, և՛ հիմնական դպրոցների աշակերտները կարևորել են միջոցառումների դերը: Սակայն ավագ դպրոցի աշակերտներն արտադասարանական միջոցառումների մասին ինչ-որ չափով վերապահումով են խոսում՝ պատճառաբանելով ժամանակի սղությունը (պատրաստվում են ավարտական քննությունների): Ահա, թե ինչ է գրել ավագ դպրոցի տասնամեկերորդ դասարանի աշակերտուհի Գ.Մ.-ն. «Բհարկե միջոցառումներն օգնում են աշակերտներին լինել ինքնուրույն, ինքնավստահ, եթե միջոցառման թեման ընտրվում, պլանավորվում և կազմակերպվում է ուսուցիչ-աշակերտ փոխհամաձայնությամբ: Աշակերտին հասանելի է լինում տվյալ միջոցառման նպատակը, և իր անելիքը: Այդ դեպքում աշակերտը հաճույք կատանա տվյալ միջոցառմանը մասնակցելով, կոզևորվի և իր հնարավորությունների սահմաններում կփորձի ինքնադրսևորվել»: Ներկայացնենք տասներորդ դասարանի աշակերտ Գ. Ղ.-ի մտորումները արտադասարանական միջոցառման մասին. «Տարբեր տեսակի միջոցառումները, էքսկուրսիաները, անշուշտ, մտերմացնում են երեխաներին և ծառայում են որպես երկար սպասված հանգիստ: Սակայն ես նկատել եմ նաև ոչ հաճելի մի փաստ. այն երեխաները, ովքեր ֆիզիկական արատ ունեն, չեն

մասնակցում կամ մասնակից չեն դարձնում միջոցառումներին, նրանք մնում են պասիվ կարգավիճակում: Տարբեր տեսակի միջոցառումները չափազանց կարևոր են, որովհետև վերջիններիս միջոցով ուսուցիչները կարողանում են ի հայտ բերել երեխաների թաքնված ունակությունները, իրականացնել աշակերտների միջոցով ներդրողական մրցույթներ, որպեսզի սովորելու մոտիվացիա լինի: Դպրոցը, բացի կրթելուց և դաստիարակելուց, պետք է միջոցառումների միջոցով մեզ ներգրավի դպրողական կյանք»:

Կարծես այս շարադրանքը մեզ՝ մանկավարժներիս, սթափեցնող կոչ է, որպեսզի հաշվի առնենք աշակերտների նպատակներն ու ցանկությունները, միջոցառումներ կազմակերպելու ժամանակ, նրանց դիտարկենք իբրև ձևավորված անձ և հնարավորություն տանք ինքնադրսևորվելու որպես գործընկեր ու հարգենք վերջիններիս «էս»-ը, այլապես, կստացվի մի իրավիճակ, որի մասին մտորում են շատ աշակերտներ, բայց չեն արտահայտվում: Ահավասիկ մեր հարցմանն ի պատասխան 8-րդ դասարանի աշակերտուհի Ն. Գ.-ն գրել է. «Իմ կարծիքով միջոցառումները անիմաստ բաներ են, որովհետև դպրոցներում հիմնականում կազմակերպվում են դասղեկների կամ ուսուցիչների միջոցով, և հիմնականում մասնակիցները ընտրվում են լավ սովորող աշակերտներից: Անտեսվում են թույլ կամ միջակ սովորող աշակերտները: Միջոցառման ժամանակ չե՞ որ բոլորն են հավասար: Մի՞թե համեմատաբար թույլ սովորող աշակերտը չի կարող լավ երգել, պարել կամ արտասանել»:

Մենք կիսում ենք աշակերտուհու մտահոգությունը, որովհետև միջոցառումների շնորհիվ շատ ուսուցիչներ փորձում են նկատելի դարձնել այսպես կոչված իրենց սիրելի աշակերտներին՝ հաշվի չառնելով նրանց կազմակերպչական շնորհքները: Ինչպես ընդունված է, իրենք կազմում են միջոցառման պլանը, և իրենք էլ ընտրում աշակերտներին: Արդյունքում՝ մեծ թվով աշակերտներ կամ չեն ցանկանում մասնակցել միջոցառմանը կամ էլ հիասթափված ու անտարբեր հեռանում են նման միջոցառումներից: Վերը նշվածիս հավաստիացումն է 12-րդ դասարանի աշակերտուհի Ա. Վ.-ի մտորումները. «Իմ կարծիքով, միջոցառումները ներդրողական կյանքում մեծ դեր ունեն: Միջոցառումների շնորհիվ յուրաքանչյուր աշակերտ ձևավորվում է որպես անհատ, դառնում է ավելի ինքնուրույն, պատասխանատու և կազմակերպված: Միջոցառումների շնորհիվ աշակերտները կտրվում են իրենց համակարգիչներից և բջջայիններից, աշակերտների միջև ստեղծվում է ջերմ հարաբերություններ, դառնում են ինքնավստահ և հարկ եղած պահին կարողանում են ինքնադրսևորվել»:

Վանաձորի դպրոցներից մեկի երրորդ դասարանում ուսուցչուհու հետ որոշեցինք կազմակերպել գիտական հիմունքներով միջոցառում «Աշունը Լոռիում» թեմայով: Նախապատրաստումը տևեց երկու շաբաթ: Այդ դասարանում էին սովորում Ս. Կ.-ն և Մ. Ն.-ն, որոնք ուսումնական երեք տարիների ընթացքում առանձնապես աչքի չէին ընկել իրենց ակտիվությամբ, սակայն, միջո-

Արտադասարանական միջոցառումների դերը աշակերտների....

ցառման անցկացման հետ կապված, դարձել էին ավելի աշխույժ ամեն օր ուսուցչուհուն տերևներից պատրաստած զանազան պատկերներ էին բերում կամ աշնան վերաբերյալ ոտանավորներ առանձնացնում: Մ. Ն.-ն նույնիսկ ցանկություն հայտնեց միջոցառմանը երգելու: Մոտեցավ միջոցառման անցկացման օրը: Բոլոր աշակերտները ներկայացան աշնանը վերաբերող նկարներով, գեղարվեստական ստեղծագործություններով. չորս աշակերտ նախապատրաստել էին «Աշուն տատիկը» խորագրով բեմականացումը: Միջոցառման անցկացման ժամանակ նկատելի էր երեխաների ակտիվությունը, ինչը նպաստեց նրանց ինքնադրսևորմանը: Այս միջոցառումը կարծեք ազդակ եղավ Ս.Կ.-ի և Մ. Ն.-ի համար: Նկատելի էր նրանց ակտիվությունը նաև դասերին: Ակնհայտ է, որ նրանք համարձակություն էին ձեռք բերել միջոցառման շնորհիվ և ավելի անկաշկանդ էին մասնակցում դասերին:

Այսպիսով՝ պարզվեց, որ հաճախակի կատարվող արտադասարանական միջոցառումներն շատ են օգնում աշակերտներին ինքնաարտահայտման, ինքնադրսևորման հարցերում, եթե վերջիններս անմիջապես մասնակցում են տվյալ միջոցառման և՛ թեմատիկայի ընտրությանը, և՛ միջոցառման անցկացմանը, իսկ ուսուցիչները ընդամենը ուղղորդում են նրանց և արդյունքում ավելի լիարժեք են ճանաչում իրենց սաներին:

Քանի որ մանկավարժական գործընթացի կարևոր բաղադրամաս են կազմում նաև արտադասարանական բազմաբնույթ միջոցառումները (ապացույցը մեր հարցումներն ու միջոցառումներն էին), որոնց իրականացնողները պետք է աշակերտները լինեն, ուստի ժամանակահունչ և հրատապ է առաջնորդվել վերջիններիս պահանջներով, այն է նրանց միջոցով ու օգնությամբ կազմակերպենք բազմաբնույթ թեմաներով միջոցառումներ՝ հնարավորություն ստեղծելով, որ զարգանա աշակերտների ինքնուրույնությունը, որոնց շնորհիվ կլուծվի նաև ինքնիրացման խնդիրը, իսկ ուսումնական գործընթացը աշակերտների համար կդառնա ավելի բովանդակալից ու հետաքրքիր:

Գրականություն

1. Մանուկյան Ս. Պ. , Ընդհանուր մանկավարժագիտություն, «Զանգակ-97», Ե., 2005, 533:
2. Մանուկյան Մ. Մ., Արտադասարանական դաստիարակչական աշխատանքի առանձնահատկությունները, Ե., «Լույս», 1980, 147:
3. Սուխոմլինսկի Վ. Ա., Դաստիարակության մասին, Ե., «Լույս», 1976, 253:
4. А. С. Макаренко, Сочинения, в 7 том, т 3, 1958, 346.

РОЛЬ ВНЕКЛАССНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ
В САМОВЫРАЖЕНИИ ШКОЛЬНИКОВ

Макарян Алвард

Резюме

Ключевые слова: «я-концепция», формирование интереса, самоуверенность, обучение, воспитание, самореализация, пассивность

Образовательный процесс недостаточен для полноценного понимания учащихся. Школьники, будучи по натуре романтиками, желают выделиться в какой-либо деятельности. Для того, чтобы проявить себя полностью, они должны участвовать в различных мероприятиях не только в качестве наблюдателя и исполнителя, но и в роли инициатора и содеятеля.

В данной статье обсуждается вопрос, связанный с тем, что в ряде школ города Ванадзора, как выяснилось в результате опросов, учащиеся не в достаточной степени участвуют в мероприятиях, потому что в качестве организаторов выступают учителя и классные руководители, а школьники являются лишь исполнителями заданий. Мы предлагаем, чтобы школьники были полноправными партнерами организаторов как при выборе тематики мероприятия, так и при составлении его плана, чтобы они могли выступать со своими предложениями и своими силами представить презентационную работу. Это позволит приобрести им самоуверенность и возможность полноценного самовыражения. Все вышесказанное поспособствует лучше узнать учащихся вне аудиторий с разных позиций для дальнейшей целенаправленной и многоаспектной работы с ними. Как нам представляется, необходимо уважать мнение и «Я» учащихся и создать возможности и условия для их самовыражения.

THE ROLE OF EXTRA-CURRICULAR ACTIVITIES
IN THE PROCESS OF THE STUDENTS' SELF-FULFILLMENT

Makaryan Alvard

Summary

Key words: *one's self-concept (self-identity), formation of interest, self-realization, education, aim, self-confidence, upbringing, passiveness*

Education process is not enough to get to know the pupil totally. The pupil being romantic wants to be noticed in any activity. And in order to be shown, one must participate in events not only as a displayer or doer but also be active in taking initiatives and be the supporter. The given article discusses the issue, in a number of schools in Vanadzor (N. 1, N. 5, N. 6, N.13, the college of VSU), where it is discovered during the poll, that pupil does not participate in events, because the organizers are teachers and lecturers of the resents, and pupils are only the doers of the tasks.

We suggest that pupils should be the equal participants, while composing and the theme of event and the plan of it, come out with their suggestions and present the work by themselves, in order to get self-confidence and be able to express themselves. In that case teachers and lecturers can recognize their pupils out of classes, in other spheres, to work with them purposefully and multifaceted. We think that it is time to respect the opinion and ego of pupils, and to create conditions and opportunities to let them express themselves.